

A hon- és népismeret oktatásának időszerű kérdései és lehetőségei*

Egy-két héttel a 2015. évi Országos Hon- és Népismeret Konferencia után döntöttem, hogy a téma feldolgozása fontos számomra, közvetlen környezetemben kutatást végzek. Az előző konferenciákon hallott és tapasztalt ismereteket vettem alapul. Úgy gondoltam, talán én is hozzájárulhatok ahhoz, hogy a jelenlegi problémás helyzet megváltozzon. Célként tűztem ki azt, hogy a hon- és népismeret elnyerje megérdemelt helyét a köznevelésben. Kutatásom során ennek lehetőségeit tartam fel.

Személyes tapasztalataimból kiindulva, illetve hivatalos dokumentumok tanulmányozása után arra a következtetésre jutottam, hogy a hon- és népismeret tantárgy mind oktatásában, mind elismerésében komoly problémákkal küzd. A tantervben általános iskolában 1–8. évfolyamon javasolják a hon- és népismeret tanítását, azonban csak választható tantárgyként szerepel. Általában csak az 5. évfolyamon oktatják és gyakran váltásban más tantárggyal. Középsiskolában 9–12. évfolyamon nem tanítják. A felsőoktatásban pedig csak bizonyos intézményekben oktatják 1 szemeszter erejéig, illetve „szabadon választható” tantárgyi minőségben.

A néphagyományok átadása ma már az iskola feladata és nem csak egy tantárgyon keresztül. A pedagógusoknak meg kellene próbálni minél jobban beépíteni tanításukba a népi értékeket, hiszen a kulturális örökségünket át kell adni a gyermekeknek és ennek a hon- és népismeret az egyik legfontosabb eleme. *„Népünk kulturális örökségére leginkább jellemző sajátosságokat, nemzeti kultúránk legnagyobb múltú elemeit elsősorban a magyar néphagyományban találjuk meg. A hagyományos világban nem kellett külön tanítani pl. a játékokat, népszokásokat, népdalokat, néptáncot, hiszen mindezeket főként utánzással sajátították el a kisgyermek nagyobb testvéreiktől, szüleiktől, nagyszüleiktől.”* (Karácsony-Molnár 1998. 259.) Ez a fajta tudás nemcsak kulturális érték, hanem az alapműveltség szerves része. Ismeret, amelyet mindenkinek tanulnia kell. Érték, amelyet mindenkinek magáévá kell tennie. Ha nem ismerjük a hazánkat, a gyökereinket, a múltunkat, akkor magunkat sem ismerjük. A honismereti értékek átadásával alakítjuk ki a gyermekek identitását és nemzeti öntudatát is. Tehát ez a tantárgy a nevelés fontos része, ennek tanítása alapvető személyiségfejlesztési folyamat.

Szakirodalmi művekből és hivatalos iratokból tájékozódtam a hon- és népismeret oktatásának múltjáról és jelenéről, a tárgy tantervi szabályozásának mikéntjéről. Kérdőívekkel vizsgáltam a jelenlegi helyzetet, illetve a tanulók véleményét a tantárgyról. Interjúkkal vizsgáltam a tanárok szempontjait és véleményét a tanterv minőségével kapcsolatban és módszereiket, ötleteiket is szeretném megismerni, amelyek közelebb vihetek a problémák megoldásához.

I. Hipotéziseim, elgondolásaim a témával kapcsolatban

– A gyerekek nyitottak a néphagyományok megismerésére. Új és érdekes világ számukra dédszüleik életmódjának, szokásainak megismerése.

– A tanítóképzésben résztvevőknek csak kis százaléka részesült hon- és népismereti oktatásban.

– A hon- és népismeret nem elegendő időtartamban oktatják ahhoz, hogy a gyermekek a legbelsőbben ismerjék meg a népi kultúrát. Csak kis töredékéről van tudomásuk.

E hipotéziseket saját tapasztalataim és különböző dokumentumok tanulmányozása után állítottam fel.

II. A kérdőíves kutatások értékelése

Általános iskolai kutatásomat felső tagozatos tanulók közreműködésével készítettem. Afelől kérdeztem őket, hogy mi a véleményük magáról a hon- és népismeretről, mennyire tartják az anyagot érdekesnek és véleményük szerint hogyan lehetne még érdekesebben, izgalmasabban, élvezetesebben átadni ezeket az ismereteket? A válaszadóim 83%-a csak 5. évfolyamon tanult hon- és népismeretet és ez nem volt váltásban másik tantárggyal. 1 évig tanulták, heti 1 órában. Elkéserítő tény, hogy a tanulók 1–5-ig terjedő skálán osztályozva 2,96%-ban tartják fontosnak a honismeretet, hagyományismeretet és ugyanilyen mértékben tartották érdekesnek a tananyagot. Pozitívum azonban, hogy a válaszadóim 77%-a kapott alsó tagozatos tanítójától hon- és népismereti ismereteket, ám a tanulók szerint tanítójuk nem megfelelően építette ez be a tananyagba. Arra a kérdésemre, hogy mi volt a legérdekesebb része a tananyagnak, a válaszadóim többsége az építéset, a házépítést, a kalákamunka témakörét jelölte meg. Ennek oka az lehet, hogy amikor ezt a témakört vették, a házakat és felépítésüket tanulmányozva el is

* Elhangzott Pécsen, a III. Országos Hon- és Népismeret Konferencián.

készítették saját kezükkel őseink otthonainak modelljét agyagtechnikával. Tehát ebben az esetben a modellezés tette élvezetessé a tananyagot. Ebben az iskolában nem volt néptáncoktatás a mindennapos testnevelés keretében. (Azonban egy nyolc évfolyamos gimnáziumban tapasztaltam azt, hogy a mindennapos testnevelés bevezetésekor ötödik osztályban heti egy órában néptáncoktatás folyt, amelynek hatására sok gyermek belépett a helyi néptánc egyesületbe, ezáltal ugrásszerűen megnövekedett az egyesület tagjainak száma.)

Rendkívül célravezetőnek tartom azt is, hogy az iskolában rendszeresen tartanak olyan kisebb rendezvényeket, amelyeknek keretében különböző népszokásokat elevenítenek fel. Csak hogy néhányat említsünk: Luca-nap, Márton-nap, Szent Miklós-nap, Gergely-járás, vagy, mint a húshagyó keddi tikverőzés a Fejér megyei Moha községben és még sok más program.

Utolsó kérdésemben arra kértem válaszokat saját szavakkal leírva, hogy mi a gyermekek véleménye a hon- és népismeretről, annak tanításáról, illetve milyen ötleteik vannak a tantárgy élvezetesebbé tételéhez. Legnagyobb arányban a tanulók az élményszerűséget hiányolták az órákból. Azt javasolták, hogy legyenek kisfilmek, színes képek, élőben láthassanak és próbálhassanak ki tárgyakat, fel szeretnék próbálni a korabeli öltözeteket, ellátogatnának olyan helyekre, amelyekről tanulnak.

Középiszkolai kutatásomat 9–12. évfolyamon végeztem 8, 6 és 4 évfolyamos oktatásban tanuló diákokkal. A legtöbben 5. vagy 6. évfolyamon tanulták a tárgyat, azonban sok diák azt mondta, hogy nem is volt ilyen tantárgya vagy nem emlékszik rá. Emellett néhány diák 3 évfolyamon is tanulta a hon- és népismeretet. Csak egy válaszadó tanult 9. és 10. évfolyamon néprajzot. Ebből azt láthatjuk, hogy 6 és 4 évfolyamos oktatás keretében nem tanítják a hon-és népismeretet az oktatásban. A középiszkolások fontosabbnak tartják a tárgy oktatását, mint az általános iskolában tanulók. 3,58%-ban tartják fontosnak a honismeretet, hagyományismeretet 1–5-ig terjedő skálán. Az iskolákban szerveznek hagyományörző programokat, amelyeken a diákok részt is vesznek. Azonban ezek iránt inkább a kisebbek érdeklődnek. A válaszadók több, mint 60%-a fontosnak tartja azt, hogy középiszkolában is oktassák a tárgyat akár több évfolyamon is. Voltak diákok, akik úgy gondolják, hogy majdani választott pályájuk során fogják használni a hon- és népismereti ismereteiket.

Végül arra kértem a tanulókat, hogy fejtsék ki véleményüket a középiszkolai hon- és népismeret oktatásával kapcsolatban. Pozitív és negatív vélemények egyaránt érkeztek, de alapvetően nem tiltakoztak a tantárgy ellen.

Harmadik kérdőíves vizsgálatomat pedagógushallgatók körében végeztem. Őt szakon vizsgáldtam: csecsemő- és kisgyermeknevelő, óvodapedagógus, tanító, tanár, szociálpedagógus. A válaszadóim 68%-a részesült hon- és népismereti oktatásban, de csak 1 szemeszter erejéig. Ugyanakkor a pedagógusjelöltek fontosnak tartják a néprajzi ismeretek átadását már kicsi kortól. Probléma azonban, hogy tanító szakon nem választható műveltségterületként, illetve tanár szakon másodikként sok felsőoktatási intézményben. Épp ezért sok hallgató szeretne felnőttképzés keretében hon- és népismeretet tanulni. Az átlag azt mutatja, hogy jelenleg ez a tárgy a legnépszerűbb felnőttképzésen. Jó lenne, ha több intézményben volna ilyen kurzus a nappali tagozatos hallgatók számára is „ingyenesen”. Volna rá kereslet, mert minden válaszadó szeretné átadni ezeket az ismereteket leendő kis tanítványinak.

III. Egy vidéki és egy fővárosi általános iskola összehasonlítása az interjúk alapján

Az első nagy, szembevetendő különbség az, hogy a vidéki általános iskolában a tanórákba építi be a tanító a hagyományismereti tartalmakat, míg a fővárosban önálló tantárgy foglalkozik ezzel alsó tagozatban. A gyermekek hozzáállása is más. A fővárosban a gyermekek sokkal érdeklődőbbek, mint vidéken. Véleményem szerint ez azért lehet így, mert a vidéki gyermek számára a népélet nem is olyan érdekes, hiszen lehet, hogy nap mint nap látja a gazdálkodó ember életét. A városi gyermek nem találkozik ezzel mindennapjaiban. A fővárosban nehézséget jelent eljutni olyan helyekre, ahol a néphagyományokkal lehet ismerkedni. Vidéken ez sokkal könnyebb. Ott van helyben egy tájház, egy hagyományörző közösségi ház vagy egyszerűen egy olyan család, akik még gazdálkodnak. Könnyebb egy közösséget létrehozni és hagyományokat őrizni, könnyebb olyan helyeket találni, amelyek ezekhez kapcsolódnak, könnyebben lehet a gyermekeket megismertetni az állatokkal, növényekkel, a természettel, mert sokkal közelebb vannak mindehhez, mint a fővárosban élő társaik. A fővárosban csak osztálykirándulás keretében lehetséges ez. A család szerepe is más. A vidéken élő családokban sokkal jobban áthatja a mindennapi életet a hagyomány. Sok helyen a többgenerációs együttélés is fokozza ezt, ahol a nagyszülők mesélnek. Lehetséges, hogy ezért vidéken nincs szükség önálló tantárgyra a hagyományok megismeréséhez, míg a fővárosban ez szükségszerűvé vált az előbb felsorolt előnyök hiánya miatt. Tehát a fővárosban az élet sokkal jobban felgyorsult, mint vidéken. Talán már a vidéken nevelkedett szülők sem adnak át hagyományos ismereteket a gyermekeik számára, mert egyszerűen erre nincs idejük. A mai em-

ber rohan, de néha meg lehet állni és visszagondolni a gyerekkorunkra, amikor még önfeledten játszottunk és énekelünk, úgy, ahogy azt őseink tették sok évvel ezelőtt.

IV. Egy hagyományörző és egy nem hagyományörző általános iskola helyi tantervének összehasonlítása

A két általános iskola tantervének tanulmányozásakor a hon- és népismeret oktatására nézve óriási különbségeket tapasztaltam. A nem hagyományörző iskolában szinte nem is foglalkozik a tanterv a hon- és népismerettel és kevés óraszámban tanítják, míg a hagyományörző általános iskola egész pedagógiai programját áthatja a néphagyomány. Minden évfolyamon tanítják elsőtől nyolcadikig, nemcsak ötödik, esetleg hatodik évfolyamon. A nem hagyományörző általános iskolában nincs meg az a rendezett, megadott pályán mozgó tananyag, mint a hagyományörző iskola „évköre”. Mivel kis óraszámban csak egy évfolyamon tanítják, sokkal kevesebb ismeretet kapnak a gyermekek, mint a hagyományörző általános iskolában, ahol nyolc év alatt mélyebben megismerkedhetnek a népélettel, a szülőfölddel. A hagyományörző általános iskolában a tanárok képzettsége és felkészültsége is magasabb. A tankönyvek is mások. A hagyományörző iskolában a koncepciónak megfelelően a *Kerekedő esztendő* sorozatot használják alsó tagozatban. Ötödik évfolyamon az *Élet a házban* című tankönyvet használják. Hatodik évfolyamon a *Szülőföldünk* című tankönyvből tanulnak. A nem hagyományörző iskolában nincsenek ilyen következetesen megtervezett tankönyvek.

V. Lehetséges megoldások

A hon- és népismeret tanításával neves tudósok régi idők óta foglalkoznak. A hon- és népismeret hosszú utat tett meg, mielőtt bekerült a tantervbe, azonban tapasztalataim szerint most éppen hullámvölgyben van. Elismerése csökkent, minőségi oktatása romlott vagy egyáltalán nem oktatják. Amiért a tudósok dolgoztak – összeomlott.

Ez a folyamat azonban nem visszafordíthatatlan. Vannak lehetőségek arra, hogy a hon- és népismeret visszanyerje az erejét, hogy újra elismerjék és visszakerülhessen megérdemelt helyére a tantervben és az emberek életében.

A tantervet mi egyéni szinten nem tudjuk megváltoztatni, de segíthetünk, mert vannak lehetőségeink. Egy iskola helyi tanterve például már nem központilag meghatározott. A helyi tantervben megfogalmazhatók olyan célok, melyek a hon- és népismeret helyzetének segítésére irányulnak. Mi, pedagógusok nagyon sokféle módon tudjuk az ismereteket beépíteni a foglalkozásokba, tanórai kereteken belül és kívül is. Néphagyományt őrizni bármikor lehet. A projektek nagyon jó megoldást jelentenek. Ez nem veszi el az időt a tananyagtól, csak éppen népismerettel átítatva tanítjuk. Egyszerre több ismeretet adhatunk át.

Menjünk tovább a település szintjére! Sok településen, főleg a kisebb vidéki községekben működnek hagyományörző körök. Népi hagyományokat, néptáncot, népzene, művészeteket őriznek és művelnek. Ezek a kis közösségek általában családokból állnak össze és a gyermekek már kicsi korukban, közösségekben találkoznak a hagyománnyal. A különböző, általában valamilyen jeles naphoz tartozó programok egyre több érdeklődőt vonzanak és így gyarapszik a hagyományörző kör.

A média: egyszerre rombol és épít. Rombol, mert súlykolja az emberekbe a különböző értelmetlen és haszontalan dolgokat. Főleg a kereskedelmi csatornák teszik ezt. Azonban a közszolgálati adókon lehet találni olyan műsorokat, amelyek sok honismereti, hagyományismereti tartalmat hordoznak (pl. *Főszállott a páva*). Vannak olyan folyóiratok, amelyek, ha nem is egészben, de részben foglalkoznak ilyen témával. Az ember így akaratlanul is belebotlik a néphagyományba, csak észre kell venni ezeket!

Országos szinten az Honismereti Szövetség munkája is erre irányul. Évente megrendezésre kerülő országos konferenciáján pedagógushallgatókkal együtt keressük a választ a hon- és népismeret időszzerű kérdéseire. Különböző kiadványokkal ismerkedünk meg, melyeket lokális szinten már használnak, ezek a helyismereti tankönyvek. Ezen kívül más eszközöket, játékokat is kipróbálhatunk, melyeket majd a későbbiekben fel tudunk használni a munkánkban. Képzett pedagógusok előadásából módszertani ismereteket sajátíthatunk el. Más hallgatókkal tapasztalatot cserélhetünk, amelyekkel segítjük az előrelépést.

Remélem, hogy kutatómunkám eléri a célját és a hon- és népismeret, a néphagyomány, a néprajz újra régi fényében fog ragyogni!

Faragó Anna Angelika

Irodalom. *Karácsony-Molnár Erika–Kraiciné Szokoly Mária:* Hon- és népismeret, néphagyomány az oktató-, nevelőmunkában. Budapest, 1998; *Baksa Brigitta:* Néprajz az iskolában. A néprajzi ismeretek tanításának múltja és jelene. Magyar Néprajzi Társaság, Budapest, 2015.